Prof. dr hab. Marta Wójcicka
Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Magdy Głogowskiej

Analiza językowo-dyskursywna wybranych forów internetowych dla młodych matek

napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Aliny Naruszewicz-Duchlińskiej

i promotor pomocniczej dr Ewy Hrycyny

(Olsztyn 2024, ss. 378)

Lingwistyka dyskursu stanowi inspirującą badawczo subdyscyplinę naukową, oferującą badaczkom i badaczom narzędzia i metody do opisu współczesnych zjawisk z zakresu nowych i nowych nowych mediów, takich jak np.: dyskursy internetu, kategorie tożsamości internetowych, multimodalności, interikoniczności i in. W założenia tej subdyscypliny wpisuje się praca Pani mgr Magdy Głogowskiej, która w rozprawie doktorskiej połączyła klasyczną analizę językową z analizą dyskursologiczną, szczegółowej analizie poddając fora internetowe dla matek.

Metodologia. Badaczka opanowała metodologię prac naukowych, formułując cel badawczy. Jest on postawiony w sposób jasny: „Celem niniejszej pracy jest analiza językowo-dyskursywna forów internetowych dla młodych matek oraz przybliżenie dotychczas szczegółowo niebadanych internetowych płaszczyzn komunikacji" (s. 4). Warto byłoby uzupełnić go o pytania szczegółowe, które ukierunkowałyby analizę. Przekonujące są kryteria doboru materiału badawczego, m. in czas funkcjonowania (ponad 20 lat). „Analizie językowo-dyskursywnej poddano w latach 2019–2024 dziesięć forów internetowych, które wybrałam — uznając je za najbardziej reprezentatywne i bogate treściowo — po prześledzeniu zawartości serwisów internetowych wskazanych we IX 2019 r. przez wyszukiwarkę Google po wpisaniu hasła „forum dla młodych matek"" (s. 5). Jest to materiał obszerny, który uznać można za reprezentatywny i stanowiący solidną podstawę do późniejszych analiz.

Autorka zastosowała klasyczne metody badawcze: analizę zawartości i budowy komunikatów językowych z odniesieniem i wykorzystaniem instrumentarium pojęciowego z zakresu stylistyki, tekstologii i genologii. Analizując kontekst, Autorka sięgnęła także po ustalenia

socjolingwistyki i pragmatyki. Metody te zostały uzupełnione o koncepcje z zakresu mediolingwistyki (medialny obraz świata, stereotyp, uprzedzenia). W trzecim rozdziale Autorka sięga po metody analizy dyskursu, choć ta część pozostawia pewien niedosyt, o którym w dalszej części recenzji. Na stronie 10 Doktorantka deklaruje: „W pracy zastosowano ponadto metodę CMDA25 (*Computer-Mediated Discourse Analysis*), której celem jest zbadanie następujących obszarów dyskursu elektronicznego: struktury językowej (sposobów użycia języka, którymi posługują się internauci w czasie komunikacji); przebiegu interakcji (koherencji interakcyjnej) — badającej trzy strategie: odnoszenia/linkowania, cytowania i adresowania; praktyki społecznej (przedstawienia rzeczywistości wytworzonej przez użytkowników sieci) (Górska-Olesińska 2009: 90-95)" (s. 10). O ile struktura językowa jest analizowana wnikliwie, to strategie interakcji są potraktowane dosyć pobieżnie, a byłby to ciekawy wątek: jakie tematy/ujęcia/obrazy świata budzą zainteresowanie forumowiczek i jakie strategie i praktyki społeczne na to wskazują?

Struktura pracy. Pracę otwiera *Wprowadzenie*, w którym Autorka przedstawia przedmiot, cel i metodologię rozprawy, historię powstania internetu oraz prezentuje kluczowe dla rozprawy terminy i pojęcia: 1.3 forum, 1.4 dyskurs, 1.5 gatunek, 1.6 tekst, 1.7 komunikacja, 1.8 komunikacja internetowa. Kolejność prezentowania tych terminów widziałabym nieco inaczej, logiczna byłaby zasada od ogółu (od komunikacji) do szczegółu (w kolejności: dyskurs, gatunek, tekst i forum jako przykład gatunku i tekstu). Dwie zasadnicze części rozprawy dotyczą aspektów językowo-stylistycznych (rozdział 2) oraz aspektów dyskursywnych (rozdział 3). Rozdziały te są rozbudowane, logicznie uporządkowane. Rozdział dotyczący analizy językowo-stylistycznej obejmuje: 2.1 typografię, 2.2 ortografię, 2.3 interpunkcję, 2.4 fonetykę, 2.5 składnię, 2.6 leksykę (może tu lepsza byłaby kolejność odwrotna: leksyka, składnia), 2.7 styl. Rozdział dotyczący analizy dyskursywnej koncentruje się na następujących zagadnieniach: 3.1 temat, 3.2 autor/nadawca/twórca, 3.3 adresat, 3.4 kontekst, 3.5 stereotypy, 3.6 uprzedzenia, 3.7 spójność dyskursu.

Rozdziały teoretyczne Autorka poświęciła, jak już wspomniałam, kluczowym dla rozprawy pojęciom i terminom z zakresu komunikologii, dyskursologii, genologii i tekstologii. Wyznaczają one pole poszukiwań i eksploracji badawczych Autorki. Forum, za Wojciechem Mazurem, uznaje Autorka za formę elektronicznego dyskursu (dyskurs natomiast jest definiowany kilkanaście stron później, a to potwierdza moją uwagę o zmianie kolejności podrozdziałów w tej części), strukturę palimpsestową (ponieważ dyskutanci mogą

nadbudowywać wypowiedzi nad komunikatami już istniejącymi (s. 20), formę dyskursu hybrydowego (na co wskazuje duża liczba uczestników, odnoszących się do mnogości różnorodnych doświadczeń oraz używających różnych platform komunikacyjnych – s. 39) oraz multimodalną komunikację usieciowioną (s. 39), ale ujęcia te są rozproszone w rozprawie. Omawiając definicje dyskursu, Autorka przywołuje typologię ujęć badawczych zaproponowaną przez Katarzynę Leszczyńską i Katarzynę Skowronek, które definiują dyskurs jako: całość danego aktu komunikacji; jako narzędzie tworzenia rzeczywistości, legitymizowania, reprodukowania ideologii i władzy; jako sposób myślenia i argumentowania. Autorka deklaruje: **„**W niniejszej pracy przyjmuję definicję dyskursu zgodną z założeniami Teuna van Dijka oraz Stanisława Gajdy. Obaj badacze kładą nacisk na kategorię funkcjonalną dyskursu, co wpisuje się również w założenia badawcze niniejszej dysertacji. Dyskurs na analizowanych forach internetowych przedstawiony jest w formie pisemnej dyskusji i dotyczy szeroko pojętego macierzyństwa. Za pośrednictwem kodu oraz kanału nadawca i odbiorca wymieniają pomiędzy sobą komunikaty, tzw. posty, umieszczając je w kontekście dobranym do tematyki" (s. 31) oraz „W mojej rozprawie znalazły również zastosowanie koncepcje analizy dyskursu Michela Foucaulta oraz Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe" (s. 31), nie wyjaśnia jednak, w jaki sposób zastosowała ujęcie wymienionych wyżej badaczy. Skupiła się tu Autorka na zdaniu (Dyskurs traktowany jest przez Michela Foucaulta jako „zbiór wszystkich rzeczywistych wypowiedzi (zarówno mówionych, jak i pisanych) w ich zdarzeniowym rozproszeniu i w jednostkowym zjawianiu się, które jest im właściwe" (Foucault 1977: 50-51 – s. 32), zapominając o kluczowych dla Foucaulta kategoriach: ideologia, wiedza i władza. Spowodowało to, że z pola badania Doktorantki zniknęła analiza sposobów kreowania wiedzy (o macierzyństwie, ojcostwie, wychowywaniu, szczepionkach itp.) oraz władzy (nieformalnej, sprawowanej, kreowanej przez samych forumowiczów) oraz ideologii, która wpływa na prezentowany na forum medialny obraz świata, ale także to, co typowe dla ujęcia trzeciego, czyli analiza typów argumentów używanych przez dyskutujących na forum, a także schematów myślowych i społecznych reguł i norm. Badaczka przywołuje termin „wspólnoty dyskursu", którymi określa „zespół kobiet, które tworzą wątki dotyczące danego zagadnienia oraz wchodzą w skład grup skupiających wokół siebie konkretne grono użytkowniczek, dyskutujących na określony temat. Kobiety przedstawiają tutaj swoje prośby, opinie czy też porady. Wśród porozumiewających się internautów można wskazać ich kilka grup matek, wyróżniających się w dyskusjach" (s. 44). W takim ujęciu kobiet na forum jako wspólnot dyskursu traci Autorka główny komponent tego terminu, czyli tożsamość osób tworzących wspólnotę dyskursu oraz wyznawane przez nich wartości. Na uwagę zasługuje natomiast

zaproponowana tu przez Autorkę typologia matek: doświadczone, moderatorki i administratorki, aktywne komentatorki, profesjonalistki. Warto byłoby pogłębić charakterystyki tych typów o wskazane wyżej kategorie: komunikowane wartości i poczucie tożsamości. Omawiając gatunek, rozdziela Autorka ujęcia literaturoznawcze od językoznawczych, czego chyba – w dobie interdyscyplinarności – nie warto czynić, co postulowali Jerzy Bartmiński i Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska w wydanej w 2009 roku w PWN „Tekstologii", pisząc o tekstologii integralnej. W rozdziale tym Autorka pisze: „Funkcję można pojmować jako intencję użytkownika języka, który za pomocą swojej wypowiedzi chce osiągnąć cel komunikacyjny" (s. 53). Sądzę, że warto – zgodnie z propozycją wymienionych wyżej badaczy – rozdzielić funkcję (rezultat, domena odbiorcy) od intencji (cel wyrażany jawnie lub niejawnie, domena nadawcy). Zdarzają się Autorce pewne uproszczenia, np. gdy pisze, że Maria Wojtak utożsamia tekst z gatunkiem (s. 53) lub gdy wymienia i charakteryzuje typy komunikacji z piramidy D. McQuaila, pisząc, że komunikowanie instytucjonalne zachodzi między różnymi grupami społecznymi (s. 70). Warto byłoby tu sięgnąć bezpośrednio do dostępnej w języku polskim książki McQuaila, a nie do omówienia Urszuli Żydek-Bednarczyk. Na s. 71 Autorka pisze: „Na forum internetowym mamy do czynienia z komunikatami pisanymi", a warto chyba określić je jako odmianę ustną zapisaną (zresztą w dalszej części rozprawy Autorka odnosi się do koncepcji wtórnej oralności i pokazuje cechy języka mówionego w komunikacji na forum). Na stronach 73-74 Autorka omawia typy zakłóceń w komunikacji na forum, wskazując zakłócenia spowodowane zbyt dużą liczbą uczestników dyskusji oraz spowodowane niewłaściwie dostosowanymi przez danego użytkownika ustawieniami. Tu warto zastosować typologię szumów, w tym także semantycznych, z uzupełnieniem jej o kwestie techniczne.

Części analityczne otwiera rozdział poświęcony analizie językowej. Analizy, obejmujące typografię, ortografię, fonetykę, leksykę, składnię oraz styl, przeprowadzone są poprawnie, ze wskazaniem najbardziej charakterystycznych cech komunikacji na forum internetowym. Nie kończą się jednak wyciągnięciem jakiś uogólniających wniosków, prowadzących np. w stronę charakterystyki czy rekonstrukcji profilu komunikacyjnego użytkownika forum internetowego. Wskazując cechy stylu potocznego, odnosi się Autorka do wąskiego rozumienia potoczności jako domeny języka mówionego, niestarannego (partykuła „no" na początku wypowiedzi, anakoluty, wypowiedzi chaotyczne, skrótowość), a warto byłoby przywołać tu szersze, antropologiczne rozumienie tej kategorii zaproponowane przez Jerzego Bartmińskiego (2001). To pozwoliłoby Doktorantce na zrekonstruowanie składników potocznego obrazu świata,

wydzielenie zakresów tematycznych, w których stosowany jest rejestr neutralny i emocjonalny oraz wskazanie wartości tego stylu w analizowanych wpisach. W zakończeniu tej części Autorka pokazuje przykłady użycia pozostałych stylów funkcjonalnych: naukowego, publicystycznego, artystycznego, nie analizując ich dokładnie, nie wskazując cech tych stylów w prezentowanym materiale, a przede wszystkim nie odpowiadając na pytanie: kiedy i w jakim celu sięgają internautki-matki po te zasoby językowe? W części poświęconej analizie dyskursywnej przedstawia Autorka nazwy forum, działu i poddziału, dzieląc je na nazwy ogólne — na tyle pojemne znaczeniowo, że mogą skupiać w swym zasięgu wątki o różnorodnej tematyce oraz nazwy, które bezpośrednio wskazują na temat poboczny. Poddaje je również analizie ilościowej. Analizuje także przyczyny i przejawy tajności forum, na co wskazują: temat, poczucie bezpieczeństwa, selekcja użytkowników, zapewniająca dobrą komunikację w zaprzyjaźnionym gronie matek. Przedmiotem analiz czyni Badaczka także odstępstwa od tematu głównego, np. pojawienie się reklam zamiast porady, pojawienie się ankiety czy postów niezwiązanych z tematem głównym. W części poświęconej nadawcy Autorka analizuje jawność poszczególnych grup nadawców. Część trzecią w tym rozdziale (3.2.3) stanowi analiza obrazów świata. Tu także koncentruje się Autorka na analizie strukturalno-tematycznej skupiając się na nazwach forum, działu i wątku, nie wnikając w treści postów. Bardzo ciekawe jest wskazanie w tabeli 7 opozycji dyskursywnych. To najciekawsza część analizy, którą warto byłoby uzupełnić o typy argumentów stosowane przez internautów. Dobrze byłoby rozwinąć kwestie genologiczne, które Autorka konstatuje jednym zdaniem: „Użytkownicy oprócz tego, że przekonują administratora i innych internautów do swoich poglądów, to przede wszystkim przedstawiają swoje przekonania w formie, np. przekazu informacji, prośby o pomoc, żartów, opinii, porady, życzeń, gratulacji" (s. 229). W podsumowaniu tej części Badaczka pisze: „W działach i poddziałach ustalanych przez administratorów nie pojawiają się takie terminy jak *żona*, *mąż* czy *małżeństwo*, co świadczy o przemianach współczesnego modelu rodziny. Z kolei, zamiast nich, występują określenia typu: *mama*, *tata*, *rodzice*, *mama w związku*. Należy jednak zaznaczyć, że pojawiają się takie działy jak: *wielodzietni*, *relacje rodzinne*, które wskazują na związek ze stereotypową rodziną" (s. 229), co nasuwa na myśl pytanie: czy na forach internetowych pojawia się wątek rodzin patchworkowych? Jakie problemy/porady pojawiają się w takich rozmowach? W kolejnych częściach Autorka wskazuje typy odbiorców, analizuje formy adresatywne stosowane przez forumowiczów. W analizie kontekstualnej Autorka wydziela kontekst społeczno-kulturowy, w ramach którego analizuje zawartość treściową postów, eksponując takie tematy, jak: późne macierzyństwo, fetyszyzację, czyli idealizowanie roli matki, modele macierzyństwa. Analizuje Autorka także kwestię presji

społecznej wywieranej na matki, tu przede wszystkim odpowiada Badaczka na pytanie: kto wywiera tę presję i czego ona dotyczy? Prezentuje Autorka katalog problemów, które wymagają pogłębionej analizy dyskursologicznej, pokazującej różne punkty widzenia na kwestie sporne, sposoby argumentowania oraz wskazanie miejsc sporu w dyskursie. Zdarzają się w tej części uogólnienia, które nasuwają pytania o uszczegółowienie, doprecyzowanie, np. „Współczesne kobiety dokonują świadomego wyboru co do bycia matką" (s. 260) - Czy tylko takie postawy widoczne są na analizowanych forach?; „Nowoczesna rola matka różni się od tej tradycyjnej, gdyż oprócz opieki na dzieckiem liczy się jej własne dobro — i psychiczne, i fizyczne" (s. 261) – Czy na formach dominują te nowoczesne matki?; „Ojcowie zabierają głos na tematy związane z przysługującym im urlopem w związku z narodzinami dziecka" (s. 262) – jak często? Czy można wydzielić tematy typowo „matczyne" i typowo „ojcowskie"?

Opisując kontekst polityczny (rozdział 3.4.2), Autorka zwraca uwagę na tematy podejmowane przez forumowiczki, tj. pomoc finansowa ze strony państwa, urlopy związane z wychowywaniem dzieci, edukacja, szczepienia, aborcja, adopcja, in vitro, homoseksualizm. Ta część napisana jest w sposób sprawozdawczy, pobieżny (np. na temat adopcji Doktorantka pisze jedynie: „Matki narzekają głównie na procedury związane z przebiegiem procesu adopcyjnego" (s. 281). Brakuje tu głębokiej analizy dyskursologicznej, wszak wymienione tematy stanowią punkt zapalny w debacie publicznej. Sama Badaczka pisze: „Temat szczepień budzi wiele emocji, gdyż matki chcą świadomie podejmować decyzje z nim związane. Kobiety uważają, że to one powinny decydować o szczepieniach swoich dzieci, a nie państwo, czemu dają wyraz w licznych postach: (s. 279), nie analizując dokładnie tych emocji, sposobów ich wyrażania. Z tego przeglądu wynika, że kobiety wypowiadające się na forach poświęconych matkom stanowią homogeniczną grupę, prezentującą podobny punkt widzenia, wartości i poglądy.

Rozdział 3.5 poświęcony został stereotypom, a podrozdział stanowi analiza językowego obrazu świata. Rodzi to pytanie o relacje między stereotypem a JOS: co jest kategorią węższą, a co szerszą. Wedle koncepcji lubelskiego etnolingwisty Jerzego Bartmińskiego, stereotyp stanowi składnik JOS, a więc JOS jest kategorią ogólniejszą [„Fragmentami globalnego JOS są stereotypy pojmowane w duchu Putnama, jako kolektywne wyobrażenia ludzi i rzeczy, także zdarzeń, obejmujące cechy charakteryzujące przedmiot od strony jego właściwości, funkcji, zachowań itd." (Bartmiński 2007: 20)]. W zakończeniu tej części Badaczka pisze: „Ponadto widać, że matki mają poczucie winy, że nie dorównują wyobrażeniom na ich temat" (s. 299), co znowu nasuwa na myśl pytanie: czy na analizowanych formach zauważalny jest trend odwrotny, czyli „jestem wystarczająca"? Niektórym ważnym kwestiom poświęca Autorka

stronę (3.5.3 Stereotypy ideologiczne) lub pół (3.5.6 Stereotypy religijne), jedynie sygnalizując kolejne problemy badawcze, które nie zyskały pogłębionej analizy, np. konstatacja na s. 302: „Niektóre kobiety utożsamiają się z tym stereotypem religijnym, a inne wręcz przeciwnie, przeciwstawiają się mu", jest w zasadzie punktem wyjścia do analizy: które utożsamiają się, jak się to przejawia językowo, a które i jak przeciwstawiają się tym stereotypom? Kolejną część poświęca Autorka uprzedzeniom, ale nie odpowiada na pytanie: czy to matki są obiektem uprzedzeń czy też one reprezentują wskazane uprzedzenia? Przykłady pokazują obie wskazane kategorie. Ostatni podrozdział części dyskursologicznej dotyczy spójności. Rozprawę zamyka bardzo dobrze skonstruowane, treściwe *Podsumowanie* oraz *Bibliografia*, *Spis ilustracji*, *Spis tabel* i *Streszczenie*.

Uwagi dodatkowe. Zastanawia sposób przywoływania prac, także opublikowanych w języku polskim, za pośrednictwem innych badaczy (np. Gruszczyński, za Wyrwas – na s. 18; Sokół 2009; cyt. za: Mazur 2011– na s. 22; Giddens 2001a; cyt. za: Grzymała-Kazłowska 2004 – s. 27; Foucault 1977: 159; cyt. za: Wilk 2000: 78 – s. 40; Ziomek 1999: 166, cyt. za: Ostaszewska 2004: 219 – s. 48; Ziomek 1999: 166, cyt. za: Ostaszewska 2004: 219 – s. 49). Przy niektórych cytatach brakuje odniesienia w postaci przypisu, np. na str. 18: „Według *Leksykonu Internetu* forum to „miejsce, w którym użytkownicy sieci mogą wymieniać między sobą informacje, spostrzeżenia i dyskutować na dowolne tematy" (s. 18).

Podsumowując, rozprawa mgr Magdy Głogowskiej stanowi monograficzne opracowanie współczesnego gatunku komunikacji internetowej, jakim jest forum internetowe. Jest ono poddane szczegółowej, poprawnej analizie językowej, ukazane w szerokim kontekście badawczym i społecznym. Podjęte w rozprawie tematy (macierzyństwo, oczekiwania i presja społeczne, modele i style wychowawcze, kwestie polityki społecznej) to tematy aktualne i ważne społeczne. Na uznanie z pewnością zasługuje to, że Autorka sięgnęła po bogate instrumentarium badawcze subdyscyplin współczesnej lingwistyki: tekstologię, genologię, stylistykę, dyskursologię i mediolingwistykę. Nie wszystkie udało się Doktorantce wykorzystać, stąd o ile analiza językowo-stylistyczna jest przeprowadzona poprawnie, to analiza dyskursologiczna powoduje, jak już wspomniałam, niedosyt. Rozprawa napisana jest bardzo starannym stylem naukowym, opatrzona materiałem ilustracyjnym (tabele). Autorka wykazała się oczytaniem w literaturze przedmiotu, sprawnością analityczną, opanowaniem warsztatu naukowego. Biorąc pod uwagę powyższe konkluzje, stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Magdy Głogowskiej pt. *Analiza językowo-dyskursywna*

wybranych forów internetowych dla młodych matek **spełnia wymagania określone w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku, dlatego wnoszę o dopuszczenie mgr Magdy Głogowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Marta Wójcicka